ANY XXV JULIOL 1915 NÚM. 246

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya

«El CENTRE EXCURSIONISTA té per objecte recórrer les comarques de Catalunya a fi de regoneixer, estudiar i conservar tot lo que hi ofereixen de notable la naturalesa, l'historia, l'art i la literatura en totes llurs manifestacions, així com la llengua, les tradicions, els costums de sos habitants, valentse de l'excursionisme per divulgar llur coneixement i fomentar l'estimació que mereixen. L'atenció del CENTRE EXCURSIONISTA serà extensiva a les terres veïnes de Catalunya en els expressats conceptes.»

ARTICLE PRIMER DEL REGLAMENT

SUMARI

TEXT:

JOSEP DANÉS I TORRAS: L'esglesia de Sant Joàn les Fonts.
BONAVENTURA BASSEGODA MUSTÉ: Excursió geològica d'Aiguafreda a La Garriga.
RAMÓN N. COMAS: En Cels Gomis i Mestres.

GRAVATS:

Sant Joàn les Fonts: Capitell de la porta principal; Sant Joàn les Fonts: Església; Sant Joàn les Fonts: Perspectiva estructural; Sant Joàn les Fonts: Planta restaurada, Secció transversal, Secció longitudinal; Monolit de Valldeneu; Plec-falla en les calices cretàciques atravessades pel Congost; Tall estratigràfic seguint el Congost; Cels Gomis.

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: **Paradís, 10, pral. — BARCELONA**

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

QUOTA ANYAL : **12** PESSETES

SUSCRIPCIÓ AL BUTLLETI — PAGO A LA BESTRETA

Per als no socis. . . . . **9 ptes.**

Publicacions del Centre Excursionista de Catalunya*

Memorias de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas. — Vols. I, II, III, VII i VIII.

L'Excursionista. Butlletí mensual de l'A. C. d'E. C. (anys 1878 a 1890). — Tres volums.

Anuaris de l'Associació d'Excursions Catalana. — Vol. I, any 1881; vol. II, any 1882.

Butlletí trimestral de l'A. d'E. C. (Anys 1878 a 1890.) — Dotze volums.

Butlletí del Centre Excursionista. (Anys 1891 a 1914 inclusiu.)

Fulla d'instrucció arqueològica, amb gravats.

Fulla d'instrucció geogràfica, amb un mapa a tres tintes.

Album pintoresc monumental de Catalunya. Gran edició amb dues col·leccions de 25 i 48 heliografíes respectivament. Petita edició; tres volums referents a Poblet, Montserrat i Santes Creus.

Un estudi de toponomàstica catalana, per D. Salvador Sanpere i Miquel.

Biblioteca folk-lòrica. — Vol. I. *Lo llamp i els temporals,* per D. Cels Gomis — Vol. II. *Qüentos populars catalans,* per D. Francisco de S. Maspons. — Vol. III. *Ethologia de Blanes,* per D. Josep Cortils i Vieta. — Vol. IV. *Miscelanea folk-lòrica,* pels Srs. Almirall, Arabia, Bosch de la Trinxería, Bru, Cortils, Gomis, Maspons, Roca, Cusí, Segura i Vidal de Valenciano.— Vol. V. *Meteorologia i agricultura populars,* per D. Cels Gomis. — Vol. VI. *Botànica popular,* per D. Cels Gomis. — Vol. VII. *Notes folk-lòriques de la Vall d'Ager,* per D. Joan de Porcioles; i Vol. VIII. *Aforística mèdica popular catalana,* per D. Francisco de S. Maspons.

Zoología popular. Modismes, aforismes, creencies, supersticions, etc., etc., que sobre els animals hi ha a Catalunya, amb gran nombre de confrontacions, per D. Cels Gomis.

La Vall d'Hostoles, per D. Cels Gomis.

Monografía de la casa-palau i museu de l'Excm. senyor D. Eusebi Güell i Bacigalupi, per D. Josep Puiggarí, il·lustrada amb 8 fototipies.

* Totes aquestes obres se troben de venda en el local del CENTRE : Paradís, 10, 1r; a excepció d'alguns volums que estàn ja agotats. Rebaixes als senyors socis.

ANY XXV BARCELONA, JULIOL 1915 NÚM. 246

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

L'ESGLESIA DE SANT JOÀN LES FONTS*

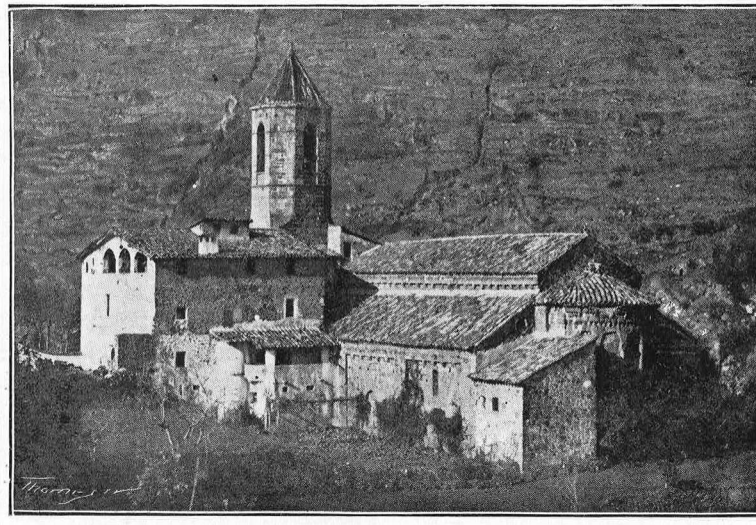
SANT JOAN LES FONTS
CAPITELL DE LA PORTA PRINCIPAL

Està situada aquesta esglesia, avui parroquial del poble d'aquest nom, en un bell paratge de la vora dreta del Fluvià, en el districte municipal de Begudà i distant d'Olot poc més d'una hora. Es romànica, essent de tres naus i tres absis, i careixent de transcepte; perteneix al segón període del romànic dels dos que tan marcadament se distingeixen en l'arquitectura de nostra terra. Els absis miren a llevant, i la fatxada principal a ponent, si bé no és molt rigurosa aquesta orientació.

Les noticies que d'ella ens dóna l'infatigable i erudit D. Francisco Monsalvatge i Fossas en la seva col·lecció de *Noticias históricas*, se poden estractar amb els següents termes : En una acta de consagració del 958, ja hi consta que s'ha reedificat l'antiga esglesia d'aquest mateix nom; aquesta fou esglesia parroquial fins el 1079 en que el vescomte de Bas, Udalard, i sa muller, Ermesindis, ne feren

* Treball premiat en el I Concurs d'Arquitectura, organitzat per la Secció d'Arquitectura d'aquest CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, i augmentat per un estudi posterior fet en l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona.

donació a la casa religiosa benedictina de Sant Víctor, de Marsella, quedant com a priorat benedictí subjecte a aquesta casa matriu; els monjos de Sant Víctor foren els constructors de l'actual esglesia, essent aquest priorat molt protegit pels vescomtes de Bas; en 1423 depèn del monestir de Sant Pere, de Besalú; a l'any següent se regía amb independencia, continuant les prodigalitats dels vescomtes; en 1592 el Papa Climent VIII l'incorporà, junt amb el de Santa

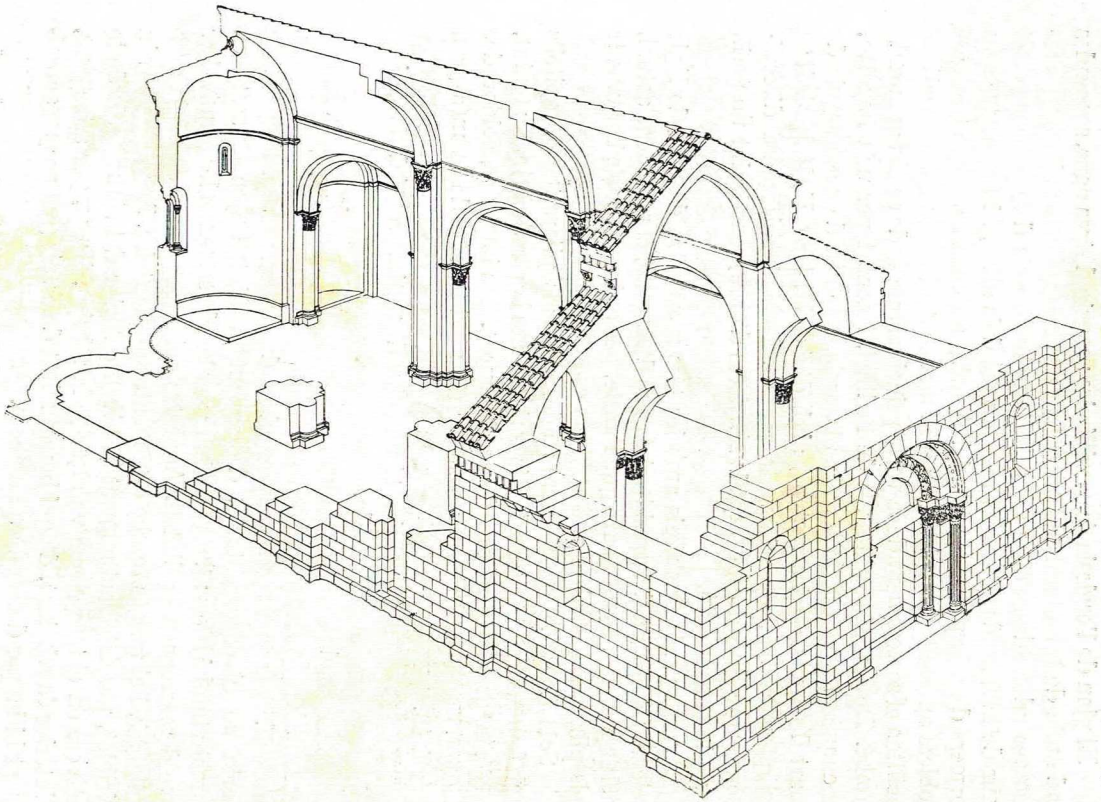

SANT JOAN LES FONTS : ESGLESIA

María, de Ridaura, al monestir de Sant Pere, de Camprodón, continuant així fins a l'extinció, essent avui sols parroquia i tenint únicament per sufragania l'esglesia de Socarrats en la vall de Bianya.

Prescindint de les construccions que, afegides a aquesta fàbrica, l'enlletgeixen, com són el chor gòtic, la sagristía, la casa rectoral i el campanar; i afegint-hi l'absis a la dreta, igual al que hi ha a l'esquerra, per haver desaparegut el primer al fer amb desacert la sagristía en el lloc que ocupava, tindríem l'esglesia tal com devía ésser construïda pels monjos de Sant Víctor i del modo com indica la planta i seccions adjuntes.

Com esglesia posterior a la primera meitat del segle XI, el treball de picapedrer és d'importancia, lo propri que hi ha treballs d'escultura decorativa, bonics entrellaçats i capitells corintis. Les esglesies

Sant Joan les Fonts : Perspectiva estructural

romàniques de la comarca d'Olot, perteneixents al primer període, són escasses.

El plan de l'esglesia és senzillíssim : consta de tres naus, separades cada una de les laterals de la central per tres robustes pilars amb columnes adossades. Sobre aquests, i apoiant-se els dels extrems en el mur de la fatxada principal i en la unió dels absis, hi ha quatre arcs formers de mig punt, per banda. A més, sostenen els pilars tres arcs doblers apuntats, que divideixen la nau central en quatre parts i que faciliten el sosteniment de la volta principal que és de canó i apuntada també. De les parets laterals de l'edifici, i acusat per una importa, arrenquen les voltes de les naus laterals, que són de canó seguit de quart de cercle, contrarrestant, així, d'un modo propri, les pressions obliqües produïdes per la volta central. El teulat descansa directament sobre les voltes, les quals són fetes d'obra, constituint un perill per a la conservació.

L'enllaç dels tres absis amb les tres naus es fa d'un modo lògic i elegant. L'altura del presbiteri és sols d'un graó; el paviment actual, molt apadaçat, és més baix que l'antic, per quin motiu els basaments dels pilars són enlairats.

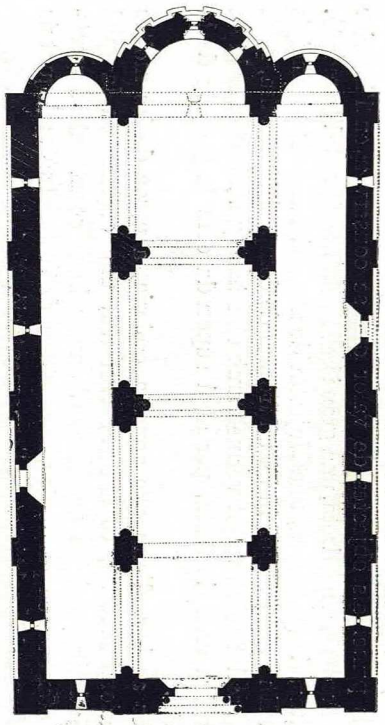
Sols dues de les columnes adossades als pilars tenen capitells amb fauna, essent tots els demés corintis. Les bases són àtiques; tenint, l'escocia, gran altura i poc desenrotllament. Les importes, col·locades de modo que servissin per sostenir els xindris, són de la més gran senzillesa.

Exteriorment la fàbrica té un color distintiu, propri de l'arenisca roja amb que és construïda.

La fatxada principal acusa, per un petit avenç del mur, la nau central. En aquest mur, i centrada, hi ha la porta principal d'ingrés, protegida per una moderna porxada a dues vessants. El timpà de la porta no té ornamentació, descansant el dintell que el sosté en jambes també llises : dues columnes per banda sostenen les arquivoltes que descarreguen el dintell. Aquestes columnes tenen capitells amb fullatges, i el fust és també ornamentat amb estríes. Les bases no són visibles, per ésser actualment el nivell exterior del sòl més alt de lo que era en el temps que va alçar-se la fàbrica, i com, per altre part, l'interior és rebaixat, d'aquí la necessitat dels vuit graons que actualment hi ha per descendir a l'esglesia.

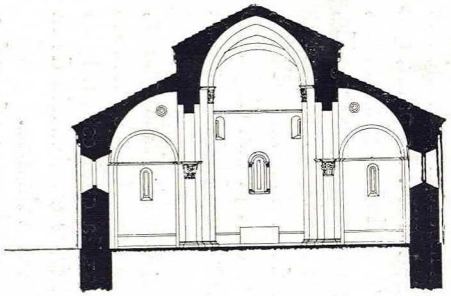
Centrades amb les dues naus laterals hi ha una finestra per banda. La terminació del mur d'aquesta fatxada, això és, l'ull de bou i l'enllaç amb la teulada, no són del gust romànic, sinó que es veu clarament una moderna restauració.

SANT JOAN LES FONTS

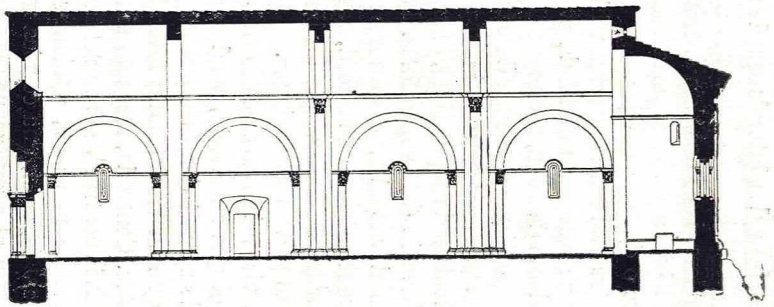
PLANTA RESTAURADA

Escala 1 : 400

SECCIÓ TRANSVERSAL

Escala 1 : 400

SECCIÓ LONGITUDINAL

Escala 1 : 400

Les fatxades laterals queden dividides per tres petits contraforts intermitjos corresponents a les màximes pressions degudes als arcs doblers, i els dos dels extrems en quatre compartiments, en els quals hi ha en un una porta senzilla, i en les tres restants, finestres amb arc o dintell arquejat.

Entre cada compartiment hi ha, en la part superior, cinc cartel·les que sostenen una filada avençada, assobre la qual descansa un fris de dents de serra, remetant el conjunt una motllura característica d'acabament que descansa damunt d'altra filada llisa. La paret, que descansa sobre els formers i surt assobre el teulat de les naus laterals, per sostenir el de la principal, té una cornisa com aquesta però seguida, per l'absencia dels contraforts. En aquestes fatxades moltes pedres són sols devastades, però totes amb ciselladura. En una d'elles, pertanyent a la fatxada nord, tal volta aprofitant ja una disposició de la forma, hi ha esculpit un lleó. Es de notar també la presencia d'algunes pedres volcàniques.

La vista dels absis és lo més interessant; el petit de l'esquerra, que és el que subsisteix, ve decorat amb una arquería que sosté les dents de serra i demés elements de la cornisa, la qual està a igual altura que en les fatxades laterals venint a ésser continuació de la d'aquestes. Centrada, respecte l'interior, hi ha una finestra.

L'absis central ve ornamentat per quatre columnetes adossades, que sostenen uns arcs, apoiant-se sobre un basament general. La terminació és, aquí, una cornisa més complicada, per la major altura que precisa al proporcionar-la. Aquest absis té una finestra central d'importancia i altres dues de molt petites i molt altes en els compartiments extrems. Com hem manifestat, és lo més interessant de l'esglesia, admiren lo ben resolts que són.

Els principals objectes de valor que se conserven en l'interior són : a l'entrar, a mà dreta, una gran i bella pila baptismal d'immersió. En l'altar, de l'esquerra, una Majestat de finals del segle X o principis del XI. En l'altar major hi ha un frontal de composició senzilla, molt bonic, brodat sobre vellut vermell amb cinc imatges. En el chor hi ha una antiga creu de fusta, per algú suposada com la propria de la Majestat.

Per acabar, direm que aquesta esglesia, a pesar de les moltes mutilacions rebudes, és encara, avui dia, una esglesia en la qual poden admirar-s'hi les qualitats d'aquells bons constructors romànics; notant-se, en particular, la senzillesa de l'estructura, adequat ús de les formes i la sobrietat en l'ornamentació.

Dibuixos i clixés de l'autor

JOSEP DANÈS I TORRAS

EXCURSIÓ GEOLÒGICA D'AIGUAFREDA A LA GARRIGA

En un jorn, 14 de febrer, en que es presentà el cel serè, amb sol brillant i primaveral, vent fort i persistent, en moments quasi huracanat, surtírem de Barcelona; i, després d'un viatge agradívol, en que la vista pot esplaiar-se en un païsatge bell i variat, arribàrem a l'estació de Sant Martí de Centelles (L'Abella i Aiguafreda) els disset futurs geòlegs; i emprenguérem el camí amb el desig de rebre, de llavis del Dr. Faura i Sans, l'explicació detallada i erudita de l'estructura del sòl d'aquelles comarques.

A l'abandonar l'estació i devallant en direcció al Figaró, es poden observar força bé les cingleres que formen la part culminant de les muntanyes circundants, integrades per capes estratificades, constituïdes per margues i calices atapaïdes de *nummulites* i *ostreas*, pertanyents a l'eocènic mitjà (Lutecia). Aquests estrats descansen sobre una zona d'arenisques i pudingues de color roig de maó intens, que representen l'eocènic inferior amb *butimus gerundensis*. Immediatament dessota del pis anterior, mancant el cretàcic, segueixen les capes corresponents al triàssic superior (Keuper); essent precisament aquestes les que formen el sòl en que està edificada l'estació abans citada. Seguint avall, per la vía ferrada, es troben en les trinxeres algunes carnioles del Keuper, si bé moltes d'elles enterament descompostes per l'acció de l'aire humit.

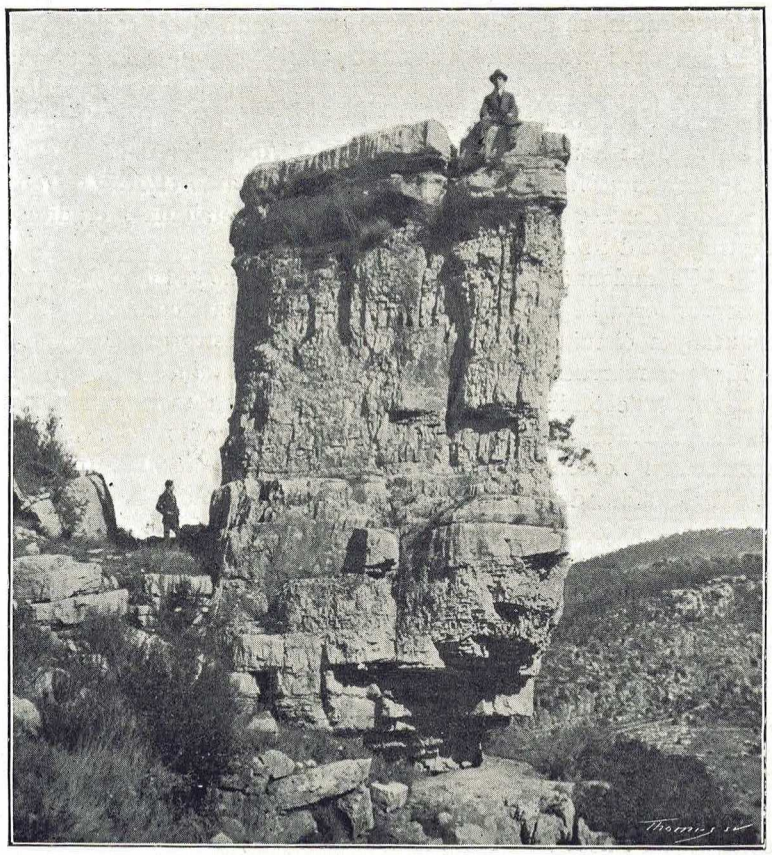
An aquestes formacions segueixen les del triàssic mitjà o *muschelkalk* (de l'alemany *müschel* petxina, *kalk* caliça), constituït quasi en sa totalitat per calices dolomítiques disposades en estrats d'orientació E. W. i buçament de 8º al N., datos suministrats per la brújula i el clinòmetre. Interposats en aquests estrats es veuen concrecions silícees, amb capes concèntriques, a l'ensems que una capa vertical de caliça incrustant que atravessa oblíquament els estrats.

A l'arribar a vistes de l'esglesia de Valldeneu, val la pena d'anar a examinar amb deteniment l'hermós monolit que es dreça en una de les vessants del torrent de Valldeneu. Es un magnífic i pintoresc exemplar de roca aïllada, digne d'ésser detingut per l'objectiu del geòleg.

Si es baixa fins al torrent és probable trobar-hi fragments de caliça eocènica procedents del cim d'aquella muntanya, en la que

poden observar-se el *nummulites* i *ostreas* de que havem fet menció.

La vessant oposada de la mateixa clotada de Valldeneu està formada per un turó, coronat per l'anomenat *Pla de les Mirones*, molt abundant en fòssils del Keuper inferior; jaciment descobert fa

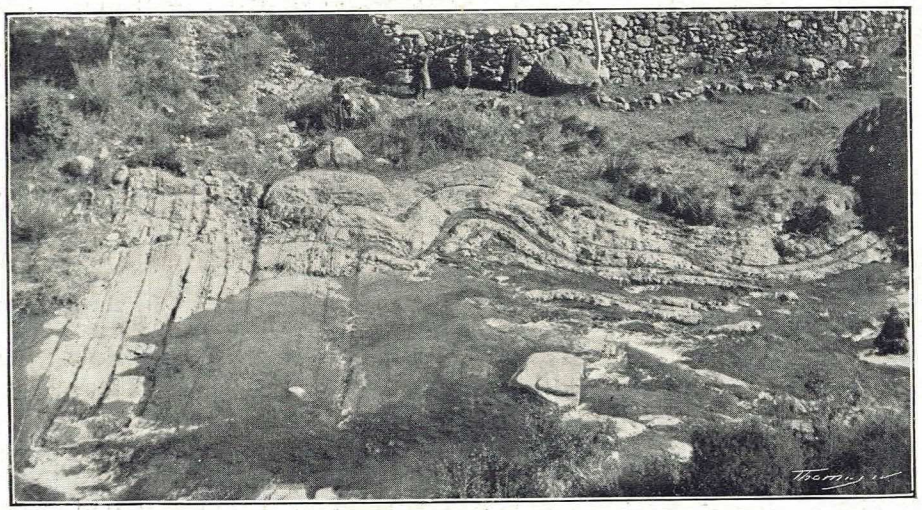

Clixé de M. Faura i Sans

MONOLIT DE VALLDENEU

poc pel Dr. Almera i que consta en la fulla geològica últimament publicada.* Al seguir altra volta la linia del ferro-carril s'observa que les capes inferiors del muschelkalk contenen gran quantitat de fucoides o algues fòssils.

* Almera (J.) : *Mapa geològic i topogràfic de la provincia de Barcelona*, fulla V, 1913. Montseny, Vallès i Litoral.

Clixé de M. Faura i Sans

PLEC-FALLA EN LES CALICES CRETÁCIQUES ATRAVESSADES PEL CONGOST

(Entre Santa Eugenia i el Figaró)

Després d'atravessar el túnel es nota que comença el triàssic inferior, constituït per arenisques psammítiques o micàcies, de color roig o verdós, que formen estrats amb freqüents discordancies; i s'arriba al lloc nomenat *Can Torn, de Santa Eugenia*, on se troben nombrosos exemplars de *calamites*, alguns d'ells enterament lignificats o convertits en carbó; s'hi han recollit fragments molt notables, dignes de figurar en els museus.[1]

Un troç més endavant, i al nivell del riu Congost, fa sa aparició el devònic amb el color grisenc característic de la caliça *griotte*. Abans d'entrar en el poble de Figaró existeix una falla ben manifesta, seguida d'un plec molt pronunciat en el llit per on discorre el Congost. Es fàcil trobar, per aquells indrets, bonics exemplars de baritina. Al passar per la carretera per a atravessar el Figaró es poden distingir freqüents intrusions de piçarres ampelítiques del silúric entre la formació devònica.

Passat el poble, i seguint sempre la via ferrada, s'observa que encara continúen les piçarres fosques del silúric, interrompudes per piçarres del període Càmbric de l'era Agnostozoica, formant capes molt trastornades.[2]

Dessota aquests pisos es troba el granit en masses considerables, atravessades per dics de granulit i porfirita; i recobert en les rodalíes del riu, per l'aluvió quaternari.

En el punt conegut amb el nom de *Font de l'Enrabiada* es veuen troços de *grauwacka*, procedents del tossal de Colldecarpis; i aquesta grauwacka està constituïda per una arenisca, granuda, clàstica, amb fragments de quarç feldespat, calcita, piçarra i altres materials trabats per un ciment argilenc gris. En una recolsada de la muntanya, en la mateixa fondalada, s'ha practicat una excavació per a portar aigües potables a La Garriga; i entre el material extret es troben cristalls de pirita en una roca granítica que conté bastanta clorita.

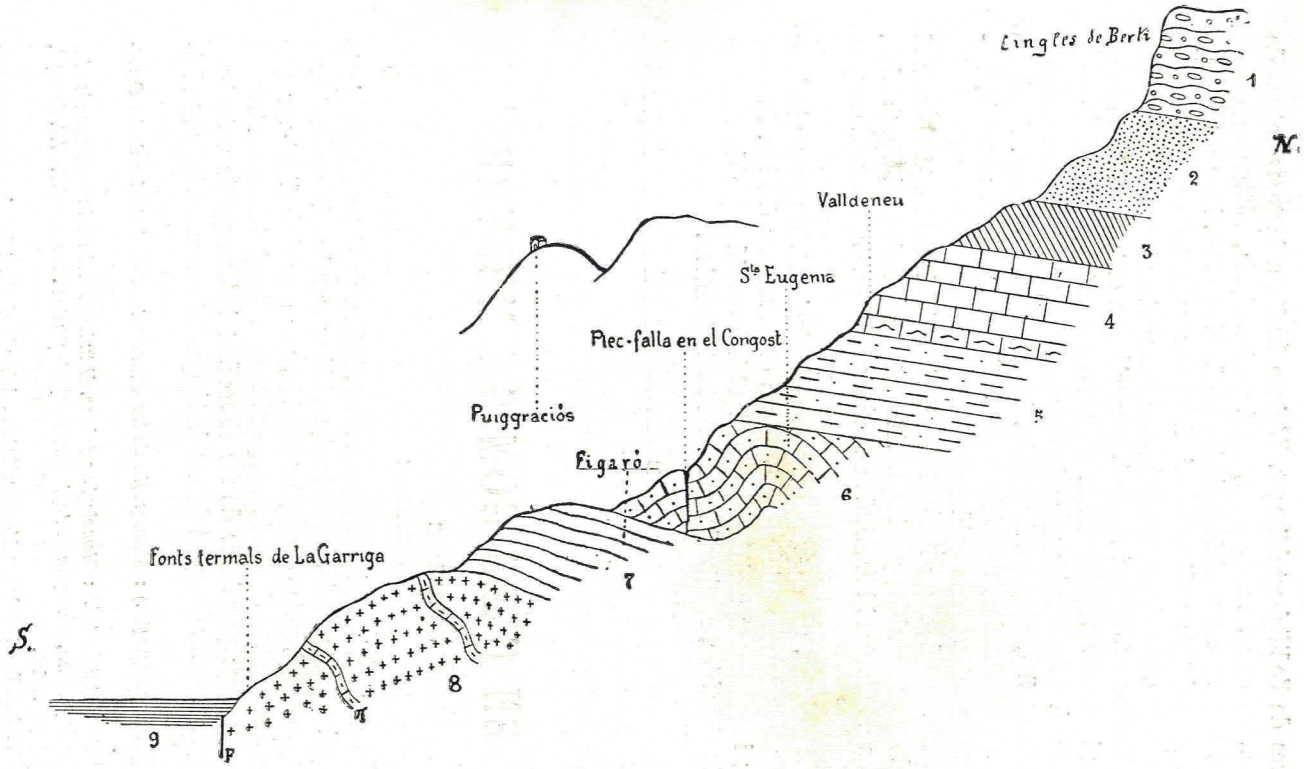
A la terminació del terreny granític s'entra a La Garriga, i en el torrent de can Poi es noten, entre el saldó, les venes quarcíferes on s'ha trobat or nadiu.[3]

Un cop dintre la vila, és sumament interessant la visita al balneari termal Blancafort, els departaments del qual estàn luxosament instal·lats. Més curiosa, encara, és la visita al manantial situat a pocs

1. Almera (J.): *Descubriment d'una de les antigues flores triàssiques al N. de Barcelona*. Butll. de l'Inst. Cat. d'Hist. Nat., segona època, any VI, núm. 2, pàg. 11-14. 1909.

2. Faura i Sans: *Síntesis estratigráfica de los terrenos primarios de Cataluña*. 1913.

3. Pérez (Fr.): *Oro nativo. Historia de un ejemplar y localidad nueva de Cataluña*. Butll. de l'Inst. Cat. d'Hist. Nat., segona època, any 1914, pàg. 31.

Dibuix d'en Bassegoda

TALL ESTRATIGRÁFIC SEGUINT EL CONGOST

metres de l'edifici-establiment. L'aigua brolla a la temperatura de 60º c., és clara, transparent, inodora i insípida, molt untuosa al tacte, i en sa composició química predomina el Cl. Na.; posseeix, a més, proprietats radioactives.[1] Aquest manantial era ja conegut dels romans, com ho prova la troballa en nostres temps d'una piscina a l'aterrar-se l'antiga i senyorial mansió que el tenía dintre son recinte; i conservava encara sa reputació en el segle XV, ja que en aquella època anà a La Garriga per a buscar lenitiu a ses dolencies, amb l'ús d'aitals aigües, el rei d'Aragó, D. Martí, amb sa esposa. Aquestes aigües es preconitzen contra el reumatisme, paràlisis, neurosis, histerisme i enfermetats epidèrmiques.

Es digne de fixar l'atenció en la situació de les fonts termals al peu de les formacions granítiques. Estant en aliniació les de La Garriga, Caldes de Montbui i La Puda en la terminació de la massa de roques arcaiques.[2]

Retornem, al cap-vespre, a la comtal ciutat, els excursionistes escolars il·lustrats amb les profitoses observacions del Dr. Faura i Sans; i sumament satisfets per l'adquisició considerable de coneixements científics, realitzada en forma tant atractiva.

BONAVENTURA BASSEGODA MUSTÉ

EN CELS GOMIS I MESTRES[3]

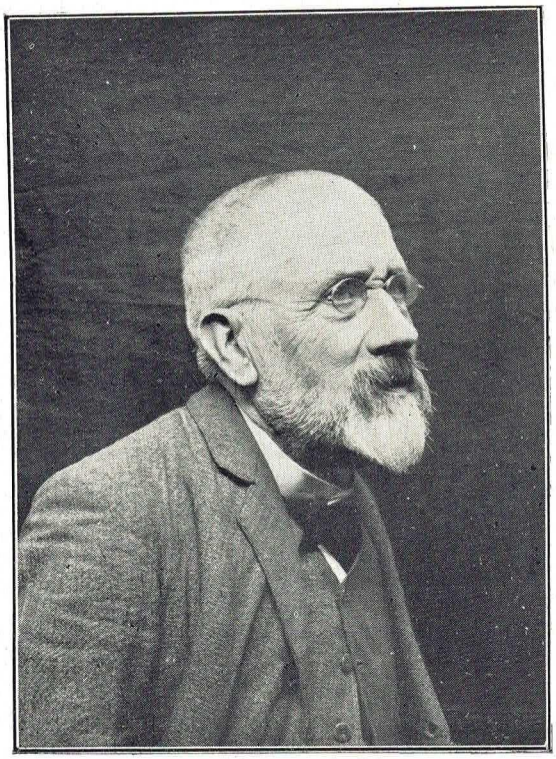
SENYORES:
SENYORS:

VOSTRA assistencia en aquest local, indica que bé sabeu l'objecte d'aquesta sessió. Per lo tant, no hi ha necessitat d'entretenir-vos amb un exordi, més o menys aparatós, per a acabar dient-vos que vinc a fer un elogi del malaguanyat En Cels Gomis i Mestres. També penso que puc prescindir de fer el modest i l'escrupulós volent-me disculpar d'haver acceptat la comissió que m'encomenà la Junta Di-

1. Manzaneque (M.) : *Monografía de las aguas minero-medicinales de La Garriga.* 1883.

2. Faura i Sans (M.) : *Sismologia catalana. Estudi geotectònic d'una llaga sísmica propera a Barcelona, corresponent l'epicentre en el Maçiu de S. Mateu al N.-NE. de Teyá,* any 1915, pàg. 5 i 6.

3. Treball llegit en la sessió necrològica celebrada el dia 25 de juny prop-passat.

rectiva d'escriure aquesta necrología; per dues raons : primera, perquè fóra posar en tela de judici el criteri de la tal Junta, i segona, perquè fóra, al mateix temps, mostrar-me desatès a la bona voluntat que em manifestà sempre el nostre malaguanyat i antic consoci. En quant a reclamar la vostra benvolença, com sia que estic acostumat ja a obtenir-la, al mateix temps que a acceptar-la amb agrado, no hi ha necessitat de ni sisquera indicar que l'espero, perquè fóra inferir-vos agravi el pensar que pot faltar-me. Començo, doncs, la meva tasca.

El dia 6 del mes de janer de l'any 1841 i el 13 de juny del 1915, marquen el principi i la fi de la vida mortal del qui fou un altre dels més entusiastes i constants socis d'aquesta casa. En la primera fetxa, al veure aquell infantó acabat de néixer, la ciutat de Reus pogué dir-se satisfeta : « — Veus-aquí que ha nascut un altre varó dels qui han glorificat, glorifiquen i glorificaràn el meu nom.» En la segona diada, aquesta Barcelona, que en tot temps ha sigut cap i casal de tot Catalunya, apesarada, pogué exclamar : « — Ha mort un altre excel·lent patrici. Que Déu li dó gloria!»

I és així, perquè En Gomis, no fou un home com tants n'hi ha, no va ésser una fulla més en l'arbreda d'aquest boscatge que se'n diu humanitat, en el que tots els dies hi neixen fulles i tots els dies n'hi cauen, i desapareixen sens deixar rastre d'haver existit, no; mentres quedi un exemplar de les obres que ha deixat escrites, sempre hi haurà qui tindrà recordança d'ell. Cert, que cap de sos escrits arriben a la categoría dels llibres que per les ensenyances que contenen, sembla que foren escrits per a canviar el modo d'ésser de la societat, però és innegable que tots els fruits de sa intel·ligencia foren encaminats a alimentar-la i a mantenir-la en bona sanitat. I això és el mèrit, en virtut del qual el nostre consoci se féu acreedor als honors d'una glorificació pòstuma en la memoria dels sobrevivents.

Nascut en una modesta estada d'una de les cases que formen el carrer de Sant Jaume de la citada ciutat de Reus, les exigencies de la vida feren que no arribés a fer-s'hi home. En efecte, era molt criatura, quan els seus pares passaren a Madrid, i allí se l'endugueren. En la capital de la monarquía espanyola se crià; allí féu sos primers estudis, i allí se manifestà, el que tota la vida s'havía de caracteritzar per un afany de saber en una activitat incansable, que sols la mort ha pogut paralitzar, a pesar de no faltar en el curs dels setanta quatre anys que arribà a comptar, obstacles d'aquells que abaten l'esperit més decidit i deturen, les més de les vegades, els propòsits més ferms.

No hi ha que descuidar el que el nostre biografiat era, com queda dit, fill de Reus, que Reus correspòn al Camp de Tarragona, i és sabut que la gent del tal Camp són fills del llamp, segons una dita popular.

En l'any 1860 ja tornava a ésser en la terra de la que era fill i en la ciutat nadiua donava fe de vida literaria publicant, segons anota Gras i Elías en els *Hijos ilustres de Reus*, diferentes poesíes catalanes en els diaris d'aquella localitat. Per lo que es veu, català se n'havía anat de la terra on era nascut i català hi tornava. Aquest dato, que diu molt en favor dels pares del nostre company, diu encara més en pro del catalanisme d'aquest, i és una contesta ben categòrica als qui l'han posat en dubte.

Aquell jove de dinou anys venía proveït de no pocs coneixements, a més dels que li havíen proporcionat els estudis d'enginyer que havía cursat a Madrid. Com a tal, donà a conèixer ses aptituts, en 1861, traçant una *Carta topogràfica de Valdemoro*. Del janer de 1862 al març de 1863, en la construcció de les obres i col·locació de la via del ferro-carril de Reus a Montblanc; del març de 1863 al febrer del 1864, en l'estudi del ferro-carril de Reus a Saragoça, en la part compresa entre sa ciutat nadiua i Favara. I així successivament, del febrer al juliol del mateix any 1864, en l'estudi de les variants de la secció de Girona a Cassarella; del juliol del repetit any fins al mateix mes del 1866, treballant com a sub-quefe de la secció de Centelles, en la construcció de la linia del ferro-carril de Granollers a Vich.

Del 1866 al 1870 se nota un parèntesi en l'exercici de sa professió; però represa aquesta en la última citada data, treballa en la cubicació i liquidació de les obres empreses entre Alsasua i Beasain. En 1871 se'l troba empleat en les mines d'Almadèn del Brogue, fent plànols comparatius dels tres sistemes de forns de fundició. En 1872, ocupat en els estudis del ferro-carril de Barcelona a Vilanova. En 1874, en la construcció del ferro-carril de Girona a França (secció de Girona).

Del 1878 al 1880 és l'encarregat de la construcció de les obres compreses entre Saderrer i Ripoll. Del 1880 a mitjans del 1881, desempenya el càrrec de quefe de secció en els estudis del ferro-carril dels directes de Barcelona a Saragoça i Madrid. Del mes de juliol del 1881 al desembre del mateix any, és quefe dels estudis del ferro-carril de Manresa a Berga.

Del desembre del citat 1881 al juny de l'any següent, exerceix de quefe de la secció del port de Benasc a Graus i s'ocupa també en els estudis del ferro-carril del mateix port de Benasc al dels Alfaques. Del juny de 1882 al mes de març del 1883, és l'encarregat de les

obres de la carretera que va de Dos-Rius a Llinàs. Del març a desembre del 1883, és el quefe dels estudis de l'Alt Empordà.

En el 1884 efectúa els estudis del ferro-carril de Cariñena a Saragoça. En aquell mateix any, en part, i en els següents (1885 i 1886) treballa en les obres de la carretera de Dos-Rius i en les liquidacions de la tal carretera, i de les de Santa Coloma de Queralt a Montblanc i de Salamanca a Càceres. El 1887 està ocupat com a quefe de secció dels estudis que es practiquen del ferro-carril de Linares a Almería. De 1888 a 1891 és quefe de secció de primera classe en els estudis i construcció dels directes de Barcelona a Saragoça i Madrid; del 1892 al 1893 és quefe d'estudis i construcció del ferro-carril econòmic de Girona a Olot.

Després estudía un avant-projecte de ferro-carril econòmic que, unint les poblacions de la part alta de la costa, ha d'arribar fins a Argentona. Un projecte de tranvía de Barcelona (Ronda de Sant Antoni) a Can Tunis i Zona neutral per la carretera del Port. I, finalment, un projecte de portar aigües a Barcelona des d'Esparraguera. En aquests últims treballs li esdevingué la caiguda que li ocasionà l'amputació del braç esquerre.

Aquests són els treballs professionals que durant trenta i tants anys són penyora de la intel·ligencia i activitat que distingeixen al nostre antic consoci.

RAMÓN N. COMAS

(Seguirà.)

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç» : Rambla de Catalunya, 24. — Telefon 115

Lo Lluçanès, per D. Pelegrí Casades i Gramatxes. Monografía geogràfica i històrica d'aquella comarca, acompanyada amb varies fotografíes.

Notes sobre l'art religiós del Rosselló, per M. Jean Auguste Brutails, arxiver de la Gironda (Burdeus), jutge del Tribunal Superior d'Andorra. Traducció d'en J. Massó Torrents. Estudi sobre l'art català en general i el del Rosselló en particular, il·lustrat amb gran nombre de plantes d'esglesies, de detalls d'ornamentació i reproduccions de creus i altres alhajes sagrades. 47 figures en el text i 47 làmines apart en fototipia.

Record de l'Exposició de documents gràfics de coses desaparegudes de Barcelona durant el segle XIX, inaugurada el dia 3 de març de 1901 en el local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, amb reproduccions.

Lo Vallès, per Mn. Norbert Font i Sagué.

Guies de Catalunya, per D. Artur Osona. Setze guies diferents de diverses comarques catalanes, amb descripció completa de les mateixes i nombrosos itineraris d'excursions a realitzar per ses encontrades.

Guies de les comarques pirenenques, per D. César A. Torras, 7 volums. — I. *La Comarca de Camprodón.* — Vol. II. *Valls de Ribes i de Llerca.* — Vol. III. *Vallespir, Muntanyes del Canigó, Conflent.* — Vol. IV. *Valls altes del Segre (Cerdanya), Ripollès, alt Llobregat i vessants superiors de l'esquerra del Fluvià.* — Vol. V. *Comarca d'Olot, valls superiors del Fluvià;* i, per últim, el vol. VII. *Vall de Ribes, altes valls del Freser.*

Guia monogràfica de la Vall d'Aràn, per D. Juli Soler i Santaló, amb 101 itineraris, 137 fotogravats, 2 mapes i 2 panorames.

Guia monogràfica de la regió del Montseny, amb itineraris, excursions, diferents fotogravats i un mapa, per D. E. Vidal i Riba.

Refugi de Sant Andreu de la Castanya

OBERT TOT L'ANY

1,200 metres alt — Proprietat del

A una hora de Matagalls (Montseny) — Centre Excursionista de Catalunya

Llits a 1 pesseta, per als socis; i 2 per als no socis

:: Queviures i conserves a preus mòdics ::

Avisos al Centre Excursionista : Secció Sports de Montanya

XALET REFUGI D'ULL DE TER

2,300 metres alt — Tocant a la frontera Hispà-Francesa

Proprietat del Centre Excursionista de Catalunya

Obert al públic durant els mesos de juliol, agost i setembre

Habitacions a 1'50 ptes. per als socis del CENTRE, i 2'50 per als no socis

Condicions especials per a l'hivern, durant el qual serà precis dirigir-se a la Secretaría del Centre Excursionista

FONDES I HOTELS

adscrites al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, les quals, mitjançant la presentació del carnet de identitat, concedeixen als socis una rebaixa sobre els seus preus corrents. En totes elles hi trobarà l'excursionista el nostre «Butlletí», on podrà enterar-se de la marxa del CENTRE

Arenys de Mar : Hotel del Segle
Artà (Mallorca) : Fonda Randa
Barbastre : Hotel Sant Ramón
Bellpuig : Fonda d'Espanya
Caldes de Malavella : Hotel Balneari Soler
Camprodón : Hotel dels Pireneus
Capellades : Fonda Central
Cardona : Fonda del Comerç
Coll d'Usó (Santuari) : Hotel Serrallonga
Figueres : Grand Hôtel Paris
Gandesa : Fonda de Pere Mañà
Gerri de la Sal : Cafè i fonda del Comerç
Igualada : Fonda de l'Univers
L'Escala : Fonda del Centre
Lleida : Hotel d'Espanya
Lloret de Mar : Fonda de la Marina
Manacor : Hotel Femenías
Olot : Fonda d'Europa
Palafrugell : Posada de L'Estrella
Pobla de Lillet : Hotel Restaurant Espanya
Ribes : Hotel Restaurant Prats
Ribes : Hotel Catalunya
Ripoll : Hotel del Monestir
Santa Coloma de Farnès : Hotel i banys termals de Joan Martí
Santa Fe (Montseny) : Hotel Villa Teresita
Sant Celoni : El Recreo; Hotel i cafè de Pons
Sant Quirse de Besora : Hotel del Ter
Santes Creus : Fonda de l'Assumpta
Tarragona : Grand Hôtel de París
Sitges : Hotel Milanesa
Tàrrega : Fonda d'Espanya
Torelló : Hotel Bosch
Torroella : Fonda del Comerç
Tortosa : Gran Hotel Siboni
Valls : Grand Hôtel Paris
Viladrau : Hotel Bofill
Viladrau : Fonda d'en Rita
Vilafranca del Penedès : Fonda del Centre

MUSEUS

Museu episcopal de Vich. — Concedeix l'entrada gratis a tots els que acreditin la qualitat de socis del CENTRE.

Museu Santacana de Martorell. — Dóna, igualment, totes les facilitats als socis que vulguin visitar-lo. Durant la temporada d'estiu podrà visitar-se sens previ avís. Si la visita tractés de fer-se a l'hivern, llavors s'ha d'avisar amb anticipació a fi que son proprietari, el senyor Santacana, pugui prendre les degudes disposicions i donar les oportunes ordres a tal objecte.

Barcelona. — Impremta «L'Avenç» : Rambla de Catalunya, 24. — Telefon 115